

mácia története. A lerombolt Epidaurusból elmenekült rómalak akkor alapítják a várost a sziklafélszigetre, ahol kis halászfalu állt; a várost, amelyből Dubrovnik lett.»

Gundulić és Marin Držić fehér városa után a szerző elvezet bennünket a görög—római kor emlékeit őrző városokba — Splitbe, Trogirba, Šibenikbe, Pólára, Zadarba, és a partokhoz közel és távoli szigetekről mondunk búcsút a tenger tintakék vizének.

A végére hagytam, amit már a bevezetőben meg kellett volna említenem. Bihajji-Merin ebben a könyvében három fejezetet szentel a Vajdaságnak: Veljko Petrović, Isidora Sekulić, Milan Konjović, Jovan Popović, Fejes Imre, Majtényi Mihály, Löbl Árpád, Maurist Ferenc, Bogdan Čiplić, Dragiša Bunjovački és Homonal Pál szűkebb ha-

zájának. Előbb a Fruška Gora-i ősi kolostorokban tanulmányozza azokat a nevezetes triptichonokat, melyeket ki tudja hány emberöltőn át a feledés taktart el a művészetkedvelők, művészek és művészarbátok szeme elől, majd Milan Konjović olajképeinek művészettörténeti értékelésével közelíti meg a Bácskaságot. Mély nyomot hagynak bennünk azok a párbeszéddek, amelyeket Veljko Petrovićyal, Milan Konjovićyal, Majtényi Mihályyal, Löbl Árpáddal folytatott, hogy minél hitelesebb képet alkosson tartományunk végtelen síkságairól, jegenyekkel szegélyezett országutairól, dűlőutairól, a föld dolgos embereiről, az alkotó művészekről, a szellem műveiseiről, akik időállóan beirták Vajdaság és a vajdaságiak nevét Jugoszlávia társadalom-és művészettörténetébe.

LÉVAY ENDRE

KÖZÖS DOLGAINK SZINTÉZISE

LÖKÖS ISTVÁN: *Hidak jegyében.*

Magvető, Budapest, 1974.

Az *Elvek és utak* sorozatban az összehasonlító Irodalomtudomány egyik jeles képviselőjének könyvét üdvözölhetjük az idén, aki elsősorban a délszláv—magyar komparatvizitika képviselőjeként ismeretes nálunk, s aki eddig is jelentős eredményeket ért el közös dolgaink feltárásának és értékelésének területén. Elég lesz utalnunk az 1965-ös belgrádi Mažuranić-szimpozionra, valamint az 1970 novemberében, Újvidéken megtartott délszláv—magyar kapcsolattörténeti konferenciára, amelyen szerzőnk *Miroslav Krleža szépirói élményvilágának magyar rétegeiről* című értekezéssel szerepelt, és azóta is állandó kapcsolatot tart fenn a Hungarológia Intézetel.

Ugyanakkor ez a kötet a magyar könyvkiadást is dicséri, mely az utóbbi három évben két jelentős mű megjelentetését tette lehetővé a délszláv—magyar irodalmi kapcsolatok területén végzett kutatások eredményeinek

felmutatása céljából (*Délszláv—magyar irodalmi kapcsolatok*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1972, és Lökös István könyve).

Az utóbbi témája elsősorban a XX. századi délszláv irodalom, mely Kelet-Közép-Európa, azaz az »egyazon földrajzi táj társadalmi valóságá»-ban (268.) gyökeredzik, táplálója a közös sors, a közös problémák, melyek akarla és akaratlanul is minden jelentős alkotó művében fellelhetők.

A kötet jelentős részében (7—282.) azokról a jugoszláv írókról olvashatunk, akik valamilyen formában személy szerint is kötődnek a magyar irodalomhoz (alkotói munkásságuk in-díttatása a magyar irodalomban gyökeredzik, mint például Miroslav Krleža, Todor Manojlović, Veljko Petrović esetében). Ugyancsak ez a rész foglalkozik azokkal a délszláv írókkal, költőkkel, kiknek művelben döntő szerepet kap a kelet-közép-európai sorskö-

zösségből adódó problémák megfogalmazása. E problémakör tárgyalásakor Lőkös nem szorítkozik csupán a délszláv—magyar irodalom egybevetésére. Figyelembe veszi a cseh, a szlovák, a lengyel, a román irodalom képviselőit is, kiknek műveiben az alapvető társadalmi, politikai kérdések megfogalmazásában mindenkor jelen van a közös valóság élményanyaga (Hašek, Minač, Rebreanu, Musil, Krijež, sőt Méliusz József is).

Ugyanakkor ebben a részben foglalkozik Lőkös — a már említetteken kívül — Ivo Andrićyal, Dobriša Cesarićyal, Mirko Božićyal, Branko Ćopićyal, Mihailo Lalićyal stb. írásainak célja a magyar olvasóközönség tájékoztatása, figyelmének felhívása a bemutatott szerzők művei iránt, melyekben ugyancsak fellelhető a »közös dolgaink« egy-egy eleme.

A kötet a *Hidak jegyében* című fejezet (285—329. oldal) alapján, annak szellemében született meg. E rész kifejezetten a konkrét közvetítő munkásságát taglalja. Nagy László, Csuka Zoltán fordításköteteiről közül a szerző néhány figyelemre méltó gondolatot, ugyanakkor Bori Imre *A Jugoszláviai magyar irodalom története* című könyvét ismerteti és méltatja, továbbá a délszláv irodalmak magyar kritikai fogadtatásáról értekezik. Ha első pillanatra nem is, de a kötet behatóbb tanulmányozása során megícsasak arra a megállapításra következtethetünk, hogy Lőkös könyve valóban a »hidak jegyében« fogant, függetlenül attól, hogy az első részben nem a konkrét művek tolmácsolásairól, az átültetésekről van szó. A szellemi ténren való találkozást nem egy meghatározott irodalmi mű teszi lehetővé, hanem azok a valós életkörülmények, melyek a földrajzi fekvés, a közös történelmi múlt függvényeként jelentkeznek. Ezeknek a tényeknek felismerése, jelenléte az egyes szerzők műveiben az az értékeni többlet, mely a nemzeti valóság ábrázolásán túl eljut a Kelet-Közép-Európában élő népek közös problémáinak szintéziséig, s ennek révén válnak — az európai szempontokat is figyelembe véve — a Lőkös könyvében bemutatásra kerülő jugoszláv írók és költők európai jelentőségű alkotókká.

A szerző öt élménykört említ, mely döntően befolyásolja az egyes jugoszláv alkotóművészek munkásságának alakulását, melyek révén azok túlnő-

nek a jugoszláv valóság ábrázolásán: 1. a közös földrajzi fekvés (Kelet-Közép-Európa), 2. a Monarchia élménye, 3. a fasizmus élménye, 4. a német megszállás és az ellenállási harc élménye, és 5. az épülő-formálódo szocialista társadalom valóságához kötődő élménykör. Ezeknek az élményköröknek nyomon követését végzi el Lőkös István a legjelesebb jugoszláv írók és költők életművét elemezve, mindenkor ügyelve arra, hogy a magyar, lengyel, szlovák, román irodalom szintén jelentős alkotóinak műveiben rámutasson az említett élménykörök jelenlétére, melyek az azonos »földrajzi táj társadalmi valóságá-nak, a közös történelmi múltnak szellemi függvényeként jelentkeznek. Központi helyet kap Miroslav Krijež életművének elemzése (7—103.), mely egyben a »legnagyobb szabású szintézise« és »európai igényű megfogalmazás-a a »Monarchia-élménynek«.

Krijež ifjúkori irodalmi indíttatása nemcsak a délszláv irodalomból táplálkozik (Starčević, Kranjčević, Kumičić stb.), de erősen kötődik a magyar irodalomhoz is. A pécsi hadapródiiskolában eltöltött évek alatt készült el Petőfi *Az apostol* horvát fordítása (Krijež saját bevallása szerint ez a költemény jelentősen hozzájárult az Ausztriával való leszámoláshoz), majd az 1911-ben Pestre kerülő Krijež Ady Endre, Jászi Oszkár és a polgári radikalizmus képviselőinek (Galilei Kör) vonzásába került. Ezek az élmények nemcsak regényeiben, elbeszéléseiben, drámáiban és lírájában teljeseznek ki, de irodalmi tanulmányaiban is felfedezhetők (1922-ben *Petőfi és Ady, A magyar irodalom két lobogója*; 1930-ban *Ady Endre, a magyar lírikus*, megjelent a Nova Evropa április 11-i számában). Különösen az 1930-as tanulmány jelentőségét hangsúlyozza Lőkös, »az „Igazl Ady” megismerésének fontos állomása«-ként tartja számon azt, mely szerint » — kísérlet az Ady-poézis közép-európai paralelleinek — (...) felvillantására«. (93—94.)

A *Glembay-trilógiát* elemezve szerzőnk azt a »magyar dzsentri mentalitás mikszáthi és möriczai rajzá«-val rokonítja, melynek táplálója »a Budapest—Bécs—Zágráb vagy Bécs—Prága—Budapest háromszögbe zárt közép-európai táj«.

Az Ady-líra és a délszlávok (107—132.) című fejezet ismételtlen kitér Miroslav Krijež Ady-élményére, melynek

legfontosabb kiindulási pontja a »kelet-európai szempont«, ugyanakkor Todor Manojlovićra, »a modern szerb líra egyik jeles művelőjé«-re hívja fel a magyar irodalomtörténet figyelmét, »kinek az Ady iránti vonzódása mintegy hat évtizednyi időt ölel fel«. (109.) Utalás történik itt Emil Isacra, Goga Octavianra, Emil Boleslav Lukačra és Stefan Krčmeryre, kik a már említett két jugoszláv íróval együtt az Ady-kultusz hordozóiként is számon tartathatók Kelet-Közép-Európában.

A *vázlatok a Monarchia-témára* című fejezet (135—159.) a Monarchia-élmény, a k.u.k. birodalom-élmény irodalmi vetületének rövid összefoglalását kísérli meg, érintve Krleža, Hašek, Ivan Olbracht, Rebreanu, Musil, Karl Kraus, Italo Svevo és Méliusz József műveiben a közös élményt, melynek részletes kimutatása és elemzése a jövő feladatai közé tartozik.

A *jugoszláv portrék* (163—210.) négy jelentős alkotó, Ivo Andrić, Veljko Petrović, Dobriša Cesarić és Mirko Božić irodalmi munkásságának csupán vázlatos ismertetésére szorítkozik, mely elsősorban a magyarországi olvasó tájékoztatását tartja szem előtt; így például a szerző megelégszik Ivo Andrić jelentősebb műveinek tartalmi ismertetésével. Veljko Petrović esetében különösen a magyar vonatkozásokat hangsúlyozza Lőkös. A *Bunyo*, a *Szerémi tréfa* című elbeszélések kapcsán ismét a móríci dzsentrí világgal való rokonságot, az egész petrovići életműben pedig a »közép-európai-ság«-ot (195.) emeli ki. Az e fejezetben tárgyalt szerzők esetében Lőkös elsősorban a magyar irodalmi köztudatban jelenlevő, már ismert művekre hívja fel ismételtelen a figyelmet.

Ugyancsak a magyarországi irodalmi közvélemény tájékoztatását teszi lehetővé a következő fejezet (*Mai jugoszláv regények*. 213—234.), melynek bevezetőjében Lőkös röviden vázolja a »szocialista irodalmak 1945 utáni fejlődéstörténetét« (213.), érintve a lengyel, a cseh, a jugoszláv irodalmak gyakorlatát. Ez utóbbi kapcsán különösen »a nyugat-európai irányzatok adaptálásával« történő felfrissítési kísérleteket említi, melyek azonban nem jelentik az »ideológiai megalkuvást«, ugyanakkor hangsúlyozva azt is, hogy »a modernség mindig hazai tradíciókhoz való erőteljes kötődéssel párosul«. (214.) A szerző Živko Jelićről, Anton Šoljanról, Miodrag Bula-

tovićról, Kajetan Kovićról, Branko Ćopićról és Derviš Sušićről közöl rövidebb ismertetéseket.

Az *ellenállás kelet-európai krónikásai* (237—263.) című fejezet ismét egy szélesebb körű összehasonlítás eredményeinek fejtegetése jegyében íródott. A szlovák Vladimír Minač, Peter Jilemniczky, a szlovén Ivan Bratko, a lengyel Jerzy Andrzejewsky, a román Munteanu, a jugoszláv Mihailo Lalić egy-egy műve képezi az egybevetés témáját, melynek közös nevezőjét az említett népek ellenállási mozgalma, fasizmus elleni küzdelme képezi. Ennek az élménykörnek legjobb szépirói feldolgozásai, Lőkös szerint, a prózairodalomban találhatóak, legjobb szintézise pedig a Minač-trilógia. Lalić *Siralomhegy* című regényét az újabb jugoszláv regényirodalom »mérőföldköve«-ként említi a szerző.

A lírában a szlovák Laco Novomesky és a jugoszláv Radovan Zogović élményanyaga kötődik szervesen az ellenállási mozgalom eseményeihez. (267—282.) Az említettek irodalmi értékeinek vázlatos felmérését szintén a kelet-közép-európai szempont figyelembevételével egyetemben végzi el Lőkös.

Két magyarországi műfordító, Nagy László (*Babérfák*) és Csuka Zoltán (*Csillagpor*) fordításköteteinek ismertetése is helyet kapott a könyvben. Itt konkrét közvetítéssel állunk szemben, mely a »szellemi hídépítés« (294.) jegyében történt. Csuka Zoltán kötetének esetében »a délszláv—magyar történelmi múlt párhuzamait, közös emlékeit idéző versek« irodalomtörténeszi gondossággal való válogatását dicséri meg a szerző, természetesen a fordítások minőségi értékét sem kisebbítve.

Számunkra különösen érdekes a *Délszláv irodalmak kritikai fogadtatásáról* (320—329.) írt rövid ismertető, amelyből megtudhatjuk, hogy az irodalmi átültetések, a műfordításkötetek fogadtatása nem volt minden esetben azonos intenzitású. Nagy László fordításkötete például meglehetősen gyenge visszhangra talált, de ugyanez elmondható Mihailo Lalić *Siralomhegy* című regényének magyarországi megjelenésével kapcsolatban is. Lőkös e jelenségeket mint tényeket regisztrálja ugyan, de nem próbálkozik meg a feleletadással, amit viszont joggal elvárhatnánk tőle. Ugyancsak itt szeretnénk megemlíteni azt is, hogy a Mi-

roslav Krležáról szóló egyes írások (melyek feltehetően különböző alkal-
mak kapcsán íródtak) nem mentesek
bizonyos ismétlésektől, melyek elke-
rülhetők lehettek volna, hiszen egy-
azon kötetben megjelent írásokról van
szó. Az egyes szerzők műveinek tar-
talmi ismertetéséről már szótunk Ivo
Andrić esetében, melyeknek mennyi-

ségét szintén kifogásoljuk, függetlenül
attól, hogy azok elsősorban a magyar-
országi olvasóközönség tájékoztatását
szolgálják.

Mindezek természetesen nem von-
nak le semmit azokból az értékekből,
melyeket ismertetésünk bevezető ré-
szében hangsúlyoztunk.

STOJANOVIĆ-KÄICH KATALIN

EGY TÁJNYELV SZÉPSÉGEI

HADROVICS LÁSZLÓ: *Schrifttum und Sprache der Burgenländischen Kroaten
im 18. und 19. Jahrhundert.*

Akadémiai Kiadó, Budapest, 1974.

Érdekes és a szlavisztika tudományá-
nak művelői körében nagy érdeklődést
keltő mű jelent meg nemrégiben Bu-
dapesten, a Magyar Tudományos Aka-
démia kiadásában. Dr. Hadrovics Lász-
ló tanszékvezető egyetemi tanár mű-
véről van szó, melynek címe magya-
rul: *A nyugat-magyarországi horvátok
irodalmi nyelve a XVIII. és XIX. szá-
zadban.* Az európai tekintélyű tudós
lényegében egy tájnyelvet dolgozott
fel: helyesírás, hangtan, szóképzés,
alaktan és mondattan szempontjából
és történelmi összefoglalást adott.

Tudnunk kell, hogy a törökök Bal-
kán-félszigeti előrenyomulása követ-
keztében a Száva menti és a Száván
túli horvátok is már a XVI. században
hol csoportosan, hol egyénileg elvándor-
oltak az északi, véleményük sze-
rinti biztonságosabb területekre. Ma
még nehezen lehetne megmondani,
hogy ezek a telepések pontosan hon-
nan vándoroltak északabbra. Egy azon-
ban bizonyos, hogy a ča nyelvjárást
beszélték. Ezek a telepések hazájuk-
tól, testvéreiktől és anyanyelvüktől el-
szakadtak. Tömegkommunikáció hiá-
nyában gyakorlatilag minden kapcsola-
tuk megszűnt véreikkel és hazájukkal.
De ez a nép élt, gazdaságilag és kul-
turálisan is gyarapodott, sőt egyházi
vonatkozásban irodalmi életet is élt.

A Magyarországon letelepedett hor-
vátokkal kapcsolatban tudnunk kell,
hogy a mohácsi csatevesztés hosszú
időre nemcsak megállította, de vissz-
sza is vetette az ország és valameny-
nyi népének a fejlődését. Ezenkívül
Nyugat-Magyarországon az 1529. és
1532. évi török pusztítás további mér-
hetetlen károkat okozott. Az ország
területének állandó hadszínterré válása,
a lakosság folytonos vándorlása, a fo-
lyamatos termelőmunka megszűnése, a
rabszolgaszedés okozta létbizonytalan-
ság stabilizálta a feudális viszonyokat.
A reformáció megrendítette a római
egyház tekintélyét és utat nyitott a né-
pi jellegű forradalmi irányzatoknak. Az
idegen elnyomás hazafias jellegűvé is
tette a reformációs mozgalmakat. E-
zért Magyarországon a reformáció nem-
csak szociális, hanem hazafias jelle-
gű mozgalom is volt. De a reformáció
kialakította a kulturális élet új formáit
is. A nemzeti nyelvnek és kultúrának
fejlesztése Magyarországon is előké-
szítette a nemzetné válást. Ez a fo-
lyamat természetesen áttevődött a ma-
gyarokkal együtt élő más nemzetisé-
gekre is.

A reformáció a sajtó erejét is fel-
ismerte és a XVI. században nagyará-
nyú nyomdaalapítás kezdődött. Jellem-
ző volt, hogy a mintegy húsz ismert